Ankara Üniversitesi
SBF Dergisi,
Cilt 77, No.2, 2022, s. 385-405

Araştırma Makalesi
DOI: 10.33630/ausbf.1131390

JUDITH SHKLAR VE KORKU LİBERALİZMİ *

Doç. Dr. Cennet Uslu
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ORCID: 0000-0002-3481-4104

● ● ●

Öz

Judith Nisse Shklar, Türkiye'de ne akademik ne de entelektüel camiada yakından tanınıyor. Oysa, oldukça sıradışı ve renkli fikirleriyle Shklar, hem siyaset teorisine hem de liberal literatüre önemli katkılar sağlayabilecek bir isimdir. Bu çalışma, Shklar'ın ve görüşlerinin kısaca anlatılmasını ve tanıtılmasını amaçlamaktadır. Makalede, korku liberalizmini odağa almak suretiyle Shklar'ın görüşleri ele alınmaya çalışılmıştır. Shklar, ütopyacı düşünce biçimlerinin yarattığı hayal kırıklığının ardından, gerçekçi ve mümkün bir özgür toplumun ilkelerinin arayışına girişmiştir. Ona göre, insan için bir *summum bonum* değil, bir *summum malum* arayışı doğru bir başlangıçtır. Shklar aradığı ilhamı, Montaigne'de bulmuş ve siyasetin merkezine en büyük kötülük olarak zulmü/korkuyu yerleştirmiştir. Zulüm ve korku, asimetrik güç ilişkisinin olduğu her durumda ortaya çıkabilir. Ancak, modern toplumlarda güç asimetrisi en fazla devlet-vatandaş arasındaki ilişkide kendini gösterir. Formel veya enformel olsun, devlet, sahip olduğu zor ve ikna aygıtlarıyla muazzam bir güce sahiptir. Diğer taraftan, devlet bu gücü sayesinde zulüm yapanları cezalandırma tehdidinde bulunarak, bireylerin zulme uğramasını engelleyebilecek bir yapıdır. Devletin meşru zor kullanma yetkisi; zulüm ve korkunun engellenmesi, zulüm ve korkunun yol açtığı adaletsizliklerin telafi edilmesi için kullanılabilir. Bu işlev için, devletin hukuk ile sınırlandırılması gerekir. Devletin bireylerin iyi hayat anlayışlarına müdahale etmek veya onlara kapsamlı bir ahlak anlayışı kazandırmak gibi bir yetkisi yoktur.

Anahtar Sözcükler: Zulüm, Korku, Liberalizm, Judith Shklar, Pasif adaletsizlik

Judith Shklar and the Liberalism of Fear

Abstract

Judith Nisse Shklar is not well known in Turkey either in the academic or intellectual communities. Whereas, with her highly unusual and colorful ideas, Shklar will make important contributions to both political theory and liberal literature. This study aims to explain and introduce Shklar and her views, briefly. By focusing on the liberalism of fear, Shklar's views were tried to be addressed. In a world disillusioned with utopian ways of thinking, Shklar sought the principles of a realistic free society. The search for a summum malum, not a summum bonum, is a right start for human. Shklar found the inspiration she was looking for in Montaigne and placed cruelty/fear as the greatest evil at the center of politics. In any situation where there is an asymmetrical power relationship, cruelty and fear can arise. However, in modern societies, the power asymmetry is most evident in the relationship between state and citizen. The state, whether formal or informal, has enormous power with its coercive and persuasive devices. On the other hand, the state is a structure that can prevent individuals from being persecuted by the threat of punishing those who persecute, thanks to this power. State's legitimate authority to use force; it can be used to prevent cruelty and fear and to compensate injustices caused by cruelty and fear. For this function, the state must be limited by law. The state does not have the authority to interfere with individuals' understanding of good life or to give them a comprehensive moral understanding.

Keywords: Cruelty, Fear, Liberalism, Judith Shklar, Passive injustice

---

* Makale geliş tarihi: 27.07.2021
Makale kabul tarihi: 06.04.2022
Erken görünüm tarihi: 16.06.2022

Judıth Shklar ve Korku Liberalizmi

Giriş

Judith Nisse Shklar adında bir yazarın 1989'da yaptığı *"şu veya bu kisve altındaki faşizmin öldüğünü ve yok olduğunu düşünen herhangi biri varsa, bunu tekrar düşünsün"* uyarısı, hala ve belki her zaman geçerliliğini koruyor/koruyacak (Shklar, 1989a: 22). Özgürlük ve demokrasiye dönük aşırı iyimser beklentiler her seferinde tarihin pratik sertliğine çarparak hayal kırıklığına dönüşüyor. Totaliter Sosyalist Blok çöktükten sonra "Tarihin Sonunu" müjdeleyen iyimserlikten bugün geriye pek bir şey kalmadı. Doğu Bloku ülkelerinin pek çoğu coşkuyla geçtikleri demokrasilerini stabil ve liberal hale getirmekte başarısız oldu. Bugün Batı da dahil tüm dünyada liberal demokrasiler ağır risk altında, sol ve sağ popülist demokratik otoriteryenizm yükselişe geçmiş durumda. ABD'de Trump'ın yerine Biden'ın seçilmiş olması söz konusu yükselişi bir parça olsun yavaşlatmış görünüyor. Ancak savaşlardan, iç savaştan, baskıdan, açlıktan, işsizlikten kaçan milyonlarca insan kendileri için daha güvenli bir yer arıyor. Sığınmacı akınları her zaman Doğu'dan Batı'ya, Güney'den Kuzeye doğru oluyor. Liberal demokrasilerde bile yabancı düşmanlığı ve ırkçılığın yükselişi kaçınılmaz görünüyor. Bu sosyo-politik koşullar hiç kuşkusuz otoriteryenizmi besleyen kaynaklardan biridir. Son iki yılda yaşanan Kovid pandemisinin yarattığı ekonomik ve sosyo-psikolojik tahribatla birleşince insanların Shklar'ın önerisine kulak vermesi gerekebilir.

"Judith Nisse Shklar adında bir yazar" diye konuya girmemizin sebebi Shklar'ın tanınmayışının tuhaflığına dikkat çekmek içindir. Shklar, siyaset teorisi ve liberal teoriye özgün katkılarına rağmen dünya genelinde sınırlı akademik çevreler dışında fazlaca tanındığı söylenemez. Türkiye'de ise neredeyse hiç bilinmiyor. Görebildiğim kadarıyla Türkçeye çevrilmiş herhangi bir eseri, akademide üzerine yazılmış tez veya makale yok. Shklar'a yönelik bu ilgisizliğin sebepleri ayrıca tartışılmaya değerdir. Bu çalışmanın konusu olmamakla birlikte en önemli sebeplerden biri liberal literatürün son 25 yılda oldukça zenginleşmesine rağmen henüz yeterli bir düzeye gelememiş olmasıdır. Liberalizm ülkenin tabiri caizse hem yetim hem öksüz siyasi akımı olduğu için Türkçede liberal literatürü güçlendirmek olağandan fazla çaba ve emek gerektiriyor. Belki bununla ilişkili ikinci bir unsurdan daha bahsedilebilir. Liberalizme ve liberal literatüre ilgi gösterenlerin bile dikkatini çekmemesi,

Shklar'ın liberalizminin oldukça sıradışı olması, liberal gelenek içinde fazlaca heterodoksi görünmesi ile ilişkili olabilir.

Bu çalışmanın amacı akademik ve entelektüel camiada fazlaca bilinmeyen liberal bir siyaset teorisyenini ve görüşlerini kısaca tanıtmaktır. Hem geleneksel siyaset teorisinden hem de geleneksel liberal teoriden oldukça farklılaşan bir yazar olarak Shklar'ın görüşlerinin; bir makale ölçeğinde anlatılması ve anlaşılması beklenmemelidir. Burada onun liberalizm görüşünü merkeze alarak, hakkında genel bir bilgi ve fikir edinilmesi için planlanmış bir çalışma söz konusudur. Bu tanıtıcı makalenin, üzerinde çalışmaya değer fikirleri ve çalışmaları olan Shklar hakkında bundan sonra yapılacak çok sayıda akademik çalışma için giriş mahiyetinde olması umut edilmektedir.

Shklar çalışmalarının, aktüel siyasetten oldukça kopuk görünen ve fazlaca soyut kaldığı için "sıradan" vatandaşın ilgisini çekemeyen siyaset teorisi yaklaşımına bağlı olanlara, tarihin ve bağlamın önemini göstereceğine veya hatırlatacağına şüphe yok. Böylece, genellikle fazla ütopik kaçan demokrasi tahayyüllülerinin yol açtığı hayal kırıklıklarını azaltma, yükselen il-liberal ve anti-demokratik dalgalara karşı fikri direnci artırma gibi katkı sunabilir.

1. Judith Nisse Shklar

Judith Nisse Shklar'ı tanımak için kimliklerinden bazılarını sıralamak işimize yarayabilir; bir mülteci, Yahudi, kadın, akademisyen, siyaset teorisyeni, yazar, anne, eş, liberal ve başka pek çok şey. Shklar Letonya'nın başkenti Riga'da Almanca konuşan iyi eğitimli bir Yahudi ailenin çocuğu olarak 1928'de dünyaya geldi.

Ailesi ile Almanların Letonya'ya saldırmasından önce Riga'dan İsviçre'ye göçtüğünde 1939 yılıydı ve Shklar 11 yaşındaydı. Daha sonra ailesi zorlu ve uzun bir yolculukla, trans-Sibirya treniyle Japonya'ya kadar ulaştı. Orada aldıkları vizeyle 1941 yılında Kanada'ya gittiler ve nihayetinde Montreal'e yerleştiler. II. Dünya Savaşı'nın zulmü ve karmaşasında bir Yahudi ailenin böyle bir zorlu yolcuktan sonra kurtulmaları gerçekten büyük bir şans olsa gerekir.

Shklar, Kanada'da gittiği McGill Üniversitesi'nde lisans ve yüksek lisans eğitimini aldıktan sonra 1951'de doktora için Harvard'a gitti ve orada meşhur Carl Joachim Friedrich'in öğrencisi oldu. Harvard'a öğretim üyesi olarak katılan Shklar, Harvard Yönetim Bölümü'nde tam 35 yıl çalıştı. Kariyerinin en önemli bölümlerinden biri hocalıktı ve oldukça etkili bir hoca oldu. Erken sayılabilecek bir yaşta, 1992 yılında, 63 yaşında Amerika Birleşik Devletleri'nde vefat etti (Shklar, 1989b).

Çok sayıda makale, bildiri ve kitaba imza attan Shklar, 22 yaşında, yeni doğmuş ilk çocuğuna bakarken, bir yandan da ilk kitabı olan *After Utopya: The*

Decline of Political Faith'ı (1957-Ütopyadan Sonrası: Siyasi İnancın Çöküşü) yazdı. Shklar bu kitabında totaliter rejimlerin ideolojik kökenleri ile ilgilenmiştir (Ashenden&Hess, 2016: 510). Hemen arkasından *Legalism: Law, Morals, and Political Trials* (1964-Legalizm: Hukuk, Ahlak ve Politik Yargılamalar) yazdı. Kariyerinin erken dönemindeki bu eserleri totalitarizm sonrasının etkisini taşır. Aydınlanmanın yarattığı umudun 20. Yüzyılın totaliter rejimleri tarafından yerle bir edilmesinin sonucu ortaya çıkan ürünlerdir. Totalitarizm sonrasında modern siyaset teorisinin ve hukukun durumunu ele almaktadır (Hess, 2014: 20).

Shklar siyasi düşünce tarihine yoğun bir ilgi göstermiş ve bu konuda çeşitli eserler vermiştir. Rousseau, Montesquieu, Montaigne, Hegel, Amerikan siyaset teorisi gibi konular üzerine çalışmıştır. Kendi entelektüelliğini ve siyaset teorisi yaklaşımını besleme konusunda hepsinden çeşitli bakımlardan katkı aldığını söylemekle birlikte, Montaigne'in ayrıcalıklı yerini her fırsatta vurgular (Shklar, 1989b). Öyle ki, Montaigne'in denemelerinden etkilenerek özgün liberalizm anlayışını geliştirmiştir.

Shklar bu konuda şöyle diyor: *"... gayet doğal bir şekilde Montaigne'in Denemeler'ine döndüm. Montaigne okuyucunun kafasına vurmak yerine, konuyu içerden-dışardan ören deneyimsel stilin üstadı, hakiki bir denemeci olarak giderek benim modelim haline geldi. Montaigne'i okurken erdemleri vaaz etmediğini, onun yerine ahlaki kötülüklerimiz üzerine, bilhassa zulüm ve ihanet üzerine düşündüğünü gördüm. 'Zulmü ilk sıraya yerleştiren' siyaset teorisini dikkatlice düşünen bir yaklaşımın nasıl olacağını sordum kendime. Kasten acı çektirmenin mutlak bir kötülük olduğunu çıkış noktam olarak aldım ve bu temelden yükselen politikaların liberal bir teorisini geliştirmeye çalıştım"* (Shklar, 1989b).

Shklar, olgunluk döneminde, en büyük ve koşulsuz kötülük olarak zulmü yerleştirdiği özgün fikirlerini yayınlamaya başladı. Siyasal düşünceye ve liberalizme özgün katkılar içeren eserlerinden *Ordinary Vices'i* (Sıradan Kötülükler) 1984'de ve *The Faces of Injustice*'i (Adaletsizliğin Yüzleri) ise 1990'da yayınladı. Meşhur makalesi "The Liberalism of Fear"ı (Korku Liberalizmi) 1989'da yayınladı.

Shklar çok üretken ve sıradışı stile sahip bir yazardı. Tarih, sanat ve edebiyatı kullanarak, akademik tarzın alışılmış üslubu dışına çıkarak, eserlerine ve derslerine büyük bir canlılık ve zenginlik katmıştır (Yack, 1991: 1335). Onu tanımlamak için kullanılan *"Shklar kararlı, lakin titiz bir liberaldi*" ifadesi körü körüne bir ideolojinin savunucusu olmadığını siyaset teorisi ve entelektüel dünya bakımından çok önemli bir yer tuttuğuna işaret eden bir sözdür (Gatta, 2018: 2).

Hannah Arendt ile karşılaştırıldığında, onun gibi tanınırlığa sahip değildi ve kamusal bir entelektüel olduğu söylenemezdi. Ancak, bugün onun için yapılan *"sıradışı ve ikonik"* bir düşünür olduğu değerlendirmesi yerindedir. Kamusal

etkiden çok akademik etkisi büyük olmuştur. Çok sayıda öğrenci yetiştirmiş, tanıdığı entellektüeller, arkadaşları ve meslektaşları üzerinde çok büyük bir etkisi olmuştur[1] (Hess, 2014: 2).

Shklar'ın alışıldık ve yerleşik olanla ilgili huzursuzluktan gelen eleştirel bir tutumu vardı. Andreas Hess, bunun olası sebeplerinden biri olarak ve Shklar'ın teorik mirasını anlamak için onun mülteci ve sürgün kimliğini vurgu yapmaktadır. Ancak onun farklı türde bir mülteci -Harvar'da okumuş ve 35 yıl çalışmış- olduğunu da hemen not etmektedir (Hess, 2014: 9).

"Kendime baktığımda sadece bana yanlış gelen teorilere değil, aşırı moda olanlara da sıklıkla karşı çıktığımı görüyorum. Yaygın kavram ve teorileri, düşünmeden, basitçe reddetmiyorum. Memnuniyet, metafizik konfor ve sıcak iyimserliğin veya korunaklı karamsarlığın muhafazası beni entelektüel eyleme kışkırtıyor. Mevcut fikri uzlaşı alanlarından birine yerleşmek istemiyorum. Belki de bu, benim olduğum türden bir mültecinin tuhaflığını yansıtıyor. Ben ve kızkardeşim zarif bir İngilizce konuşuyorduk. Bu hızlıca adapte olmamızı sağladı, adaptasyon için temelden bir değişiklik yapmamız ise gerekmedi. Çevremde olup bitenlere yeterince mutlu bir şekilde katıldım, ancak derinden dahil olma isteğim yoktu. Bu bir alim ve kitap kurdu için çok memnuniyet vericiydi" (Sklar, 1989b).

2. Siyaset Teorisi Anlayışı

Shklar'ın liberalizm anlayışına geçmeden önce kısaca da olsa siyaset teorisi anlayışına değinmek gerekiyor. Bunun sebebi basittir. Şöyle ki, liberalizm anlayışının niteliği doğal olarak siyaset teorisi anlayışı ile uyumludur.

Shklar'ın görüşleri, büyük anlatıların (grand theory) çöktüğü, insan için dünyayı anlaşılır, öngörülebilir ve geleceği umutlu kılan Aydınlanmanın etkisinin darmadağın olduğu, post-modernizmin her şeyi söken, çözen ve ortalığı darmadağınık ve karmaşık bırakan entelektüel ve siyasi ikliminde biçimlendi. Başlarda Shklar çok karamsardı ve o dönemdeki pek çok kişi gibi siyaset teorisinin bittiğine inanıyordu, sonraları daha umutlu hale geldiği söylenebilir (Shklar, 1967: 276). Shklar'ın siyaset teorisi anlayışının en önemli özelliği kapsamlı, tutarlı ve temellendirilmiş bir siyaset teorisi anlayışını tamamen reddetmesidir. Shklar'ın yaklaşımı tanımlanırken sık sık kuşkucu ve anti-ütopyacı ifadelerinin kullanılmasının nedenleri burada yatmaktadır. Siyaset

---

1 Hess Shklar'ın entelektüel etkileşim ağında bulunan çok sayıda kişiden bazılarını sıralıyor: Bruce Ackerman, Seyla Benhabib, Isaiah Berlin, John Dunn, Amy Gutmann, Albert O. Hirschman, Stanley Hoffmann, Stephen Holmes, Isaac Kramnick, John Rawls, Nancy Rosenblum, Quentin Skinner, Dennis F. Thompson, Michael Walzer (Hess, 2014: 2).

teorisinin, haliyle liberalizmin metafiziğe, bir ahlak teorisine dayanarak temellendirilmesine karşıydı. Daha doğrusu bunun mümkün olmadığını düşünüyordu. Shklar bu anlayışı sebebiyle korku liberalizminin herhangi bir ahlak felsefesine yaslanmadığını, eklektik kalması gerektiğini savunmaktadır (Shklar, 1989a: 30).

Bununla birlikte, Shklar alışıla gelen post-modernist düşünürlerden farklı olarak ortalığı darma-dağınık bırakmak yerine, bir arayışın ve bir önerinin peşine düştü. Siyaset teorisi ve liberalizm anlayışında felsefi-ahlaki temellendirme yerine tarihsel hafızayı, tarihsel bir kavrayışı ve bağlamı yerleştirdi. Shklar şöyle diyor (Shklar, 1984: 227): *"Siyaset teorisi tarihsel sürekliliğin ayrılmaz bir parçası olduğunun her an farkındadır, öyle ki onun görevlerinden biri yönetme ve yönetilme hakkındaki düşünceyi geçmişten günümüze birleştirmektir.*"

Shklar kuşkucu bir filozof olarak tanımlanır (Forrestr, 2011; Stullerova, 2014). Shklar'ın kuşkuculuğu konusunda hem fikir olunsa bile bu skeptizmi kinizme vardırmadığı ileri sürülür (Gatta, 2018: 1-2). Şüpheciliği gerçekten uzaklaşan değil, gerçeklik ile bağlı bir şüpheciliktir. Ancak bu şüphecilik epistemolojik ve metafizik değil politiktir (Gatta, 2018: 12).

Shklar'ın *Ordinary Vices* kitabının sonunda yazdığı paragraf siyaset anlayışını iyi yansıtması bakımından biraz uzunca da olsa buraya doğrudan alınmayı hakkediyor.

"Bu (kitap) kafası karışıklar için bir rehber değil, bir kafa karışıklığı turu oldu. Bu bölümler zorluklarla dolu soruşturmalardır, ve belirlenmiş bir hedefe doğru hareket eden süregiden bir tartışma tarafından bir arada tutulamazlar. 'Modern insan' üzerine söylev vermedim ve vaaz literatürüne hiçbir katkı yapmadım. Olsa olsa siyaset teorisinin işi olarak gördüğüm şeyi yapmaya çalıştım: Toplumumuz hakkındaki konuşmalarımızı ve kanaatlerimizi daha tutarlı ve bütüncül hale getirmek, genelde vardığımız yargıları ve gördüğümüz olasılıkları eleştirel bir şekilde gözden geçirmek. Geleneklerimizi sorgulamak eylemin yerini almaz, ve ben danışmanlık işinin herhangi bir dalına dahil olmayı seçmedim. Bu yüzden, gerçekten, bu kitabın herhangi bir okuyucusunun nasıl davranacağı veya hangi politikaları seçmesi gerektiği konusunda neden benden öğüt isteyeceğini düşünemiyorum. Ben yalnızca sıklıkla -normalde, gerçekte-kınadığımız bazı karakter ve davranış tiplerinin bir araştırmasına giriştim. Tamamen kasıtlı bir şekilde 'biz' diyorum, çünkü uzak ahlaki bir galaksiden biri gibi ve yabancılara hitabeden bir mektup yazıyormuş gibi davranmadım. Bunlar bizim sıradan kötü huylarımız ve onlar hakkındaki sıradan düşüncemiz" (Shklar, 1984: 226).

Benhabib'in tanımlamasıyla Shklar herkesin paylaşabileceği, aşıkça savunulabilir olanla değil, her zaman sınırlardaki görüşlerle ilgilendi (Benhabib, 1994: 480). Shklar siyaset teorisi bakımında oldukça geniş bir çerçeve çizmiştir.

Bu çerçeve belli bir kodifiye edilebilir ilkeler sisteminin insanın ahlaki durumunu tamamıyla yakalayabileceğine inançsızlıktan kaynaklanır. Shklar siyaset teorisini, kavramları analiz eden, belirli fikirlere uygun düşen veya kurulmuş bir model veya kalıbı uygulayan bir yaklaşımdan özenle kaçındı (McCabe, 2010: 126-127). Bu niteliği onun liberalizm anlayışını derli toplu ve tutarlı bir şekilde anlatma imkânın da olmadığı anlamına gelmektedir.

3. Liberalizm Anlayışı

Shklar varsayılanın aksine liberalizmin hem teorik hem pratik olarak son iki yüzyıldır oldukça nadir görüldüğünü, bütün dünyanın Batı Avrupa'dan ibaret olmadığına işaret ederek ileri sürmektedir. Dünya Savaşları, iç savaşlar, totaliter ve otoriter tarihsel tecrübelerden örnekler vererek haklılığını göstermeye çalışır. Shklar'a göre siyasi düşüncenin durumuna bakıldığında da liberal düşüncenin hakimiyetinden söz edemeyiz. Pek çok il-liberal gelenek ve doktrin yaygındır, popüler şekilde benimsenmektedir. Katolik otoriterizm, ırkçılık, milliyetçilik emperyalizm, militarizm, faşizm, kölecilik, sosyal Darwinizm ve pek çok sosyalizm türü son yüzyılda siyasi düşünce savaşında baskın olmuşlardır (Shklar, 1989a: 22). Liberalizm sanılanın aksine güçlü veya yaygın değildir.

Shklar meşhur "Korku Liberalizmi" makalesinde kendi liberalizm anlayışına geçmeden önce liberal geleneği ele alır. Thomas Hobbes'un liberalizmin kurucularından olduğu fikrini şiddetle reddeder. Hobbes hoşgörüyü reddeden, vatandaşlar üzerinde kamu otoritesine sınırsız yetki veren siyasi toplum anlayışıyla liberal olarak tanımlanamaz (Shklar, 1989a: 24). Shklar, liberal geleneğin en önemli köşe taşları olarak John Locke'un kuruculuğunu yaptığı doğal hak liberalizmine, John Stuart Mill'in kurucusu olduğunu düşündüğü kişisel-gelişim liberalizmine, Kant'ın bireysel otonomi anlayışına dayanan liberalizm geleneklerine saygılı ve özenli bir şekilde değinir (Shklar, 1989a: 23-24, 26-27). Ancak bunlardan hiçbirinin liberalizmin yeterli veya doğru bir açıklamasını sunamadığını ileri sürer. Bu filozoflar ve çalışmaları övgüye değer olsa da eksiktirler. İki temel gerekçesi vardır. İlki bu anlayışların belli bir düşünce sistemine, bir ahlak teorisine dayanıyor olmalarıdır. İkincisi ise mecburen bir soyutlamaya dayanmaları sebebiyle, bu yaklaşımlarda gelişmiş güçlü bir tarihsel hafızanın eksikliğinin olmasıdır (Shklar, 1989a: 27).

Shklar'a göre (Shklar, 1989a: 21), doğru liberalizm anlayışına ulaşmak için öncelikli olarak işe, liberalizmin, insanların hayatlarını nasıl yaşamaları gerektiğine, kişisel tercihlerini nasıl yapması gerektiğine dair kapsamlı veya pozitif bir öneri sunmayan, herhangi bir dine, hayat felsefesine veya ahlak teorisine referans vermeyen, siyasi bir doktrin olduğunu söylemekle başlamak gerekir. Shklar (Shklar, 1989a: 21), liberalizmin *"diğerlerinin özgürlüğüne müdahaleyi yasaklamak dışında insanların hayatlarını nasıl yaşayacakları ve*

hangi kişisel tercihleri yapacakları konusunda herhangi belli bir pozitif doktrine sahip" olmadığını belirtir.

Şimdi, böyle bir değerlendirme haklı olarak Shklar'ın siyasi liberal geleneğe dahil olduğunu söylemeye izin verecektir. Ne var ki, Shklar, bu geleneğin meşhur filozofu John Rawls gibi, iyi hayatlar çoğulculuğunu, makul taleplerle biçimlenen örtüşen konsensüs veya kamusal akıl teorisine dayandırmayacaktır. Shklar'a göre evrendeki ahlaki düzeni tanımlama iddiası kadar, mâkuliyetin gereklerinin ne olduğu ve bir topluluğun neyi kabul edebileceğini bilme iddiası da sıkıntılıdır (Yack, 1999: 1114). Shklar'ı post-modern dönemin kapsamlı ve siyasi liberalizm ayrımı bağlamında siyasi liberalizm kategorisine yerleştirebiliriz elbette, ancak hemen arkasından siyasi liberal yaklaşımın ana akımından oldukça farklı bir liberalizmi savunduğunu not etmek gerekir. Shklar bir liberal olmakla birlikte "heterodoks" bir liberal, yani ana akım liberalizmin dışında bir liberaldir.

O halde Shklar liberalizmini nasıl açıklamakta veya neye dayandırmaktadır?

Shklar'ın liberalizm anlayışı meşhur makalesinden yola çıkılarak *korku liberalizmi* (The Liberalism of Fear-1989) olarak adlandırılır. Bu adlandırmanın sebebi Shklar'ın liberalizmin doğru odağının adalet, hak, makul konsensüs gibi pozitif kavramlar değil, zulüm ve korku gibi "negatif" kavramlar olması gerektiği iddiasıdır. Kimi yazarlar bu "negatif" metodolojiden dolayı Shklar'ı "soğuk savaş liberali" olarak nitelendirdiler (Forrester, 2011).

Shklar (Shklar, 1989a: 21), liberalizmin en önde gelen amacını "*bireysel özgürlüğün uygulanabilmesi için zorunlu olan siyasi koşulların sağlanması"* olarak tanımlamaktadır. Bireysel özgürlüğün uygulanabilmesi için zorunlu siyasi koşul olarak, zulmün ve korkunun yokluğunu ise teorisinin veya daha doğru ifadeyle düşüncesinin merkezine yerleştirir (Shklar, 1989a: 21). *"Her yetişkin diğer her yetişkinin aynı özgürlüğü ile uyumlu olduğu sürece kayırma veya korku olmaksızın hayatının pek çok yönü hakkında çok sayıda etkili karar alabilir. Bu inanç, liberalizmin orijinal ve tek savunulabilir anlamıdır*"(Shklar, 1989a: 21).

Shklar'ın, liberalizmi meşrulaştırma temeli olarak soyutlamayı reddettiği, bunun yerine güçlü ve zayıf arasındaki güç asimetrisinin ürettiği yalan ve kötü muamele ile zulüm ve korkunun yol açtığı yıkım ve zarar konusuna dair tarihsel gözlemlere odaklandığını söylemek doğru bir tespit olacaktır.(Gatta, 2018: 5)

"Tarihsel ve psikolojik kavrayışı kullanarak liberalizmin soyutlama eğilimini tersyüz etti. Adaletsizlik ve eşitsizlikten, her ikisinin de olmadığı ideal bir dünyaya kaçmak yerine, Shklar ezilen bedenler ile, onların adaletsizlik iddialarıyla, bu iddialarla şimdi ve burada net bir şekilde ilgilenmeye girişti. Pür teorileştirmenin önündeki ideal olmayan engeller olarak görüp, onlardan

vazgeçmedi. Bu da yüksek düzeyde bağlamsal olarak teorileştirilmiş ve oldukça mütevazi (alçak gönüllü) bir liberalizm ortaya çıkardı"(Gatta, 2018: 5-6).

Bazıları onu liberal gelenek dışında görmeye meyletseler de, Shklar'ın, devleti, bireylere ve onların özgürlüğüne potansiyel ve aktüel bir tehdit olarak tanımlaması, onun korku liberalizmini erken dönem liberallere kadar giden bir geleneğe dahil eder (Sleat, 2013: 92). Shklar devleti bireylere ve onların özgür failler olma olasılığına yönelik potansiyel ve güncel bir tehdit olarak tanımlar. Bu tanımlama Shklar'ı doğrudan liberal geleneğin içine yerleştirmek için yeterlidir (Sleat, 2013: 92).

4. Zulüm ve Korku

Siyaset felsefesi genellikle insan ve toplum için en iyi olanı, nihai iyiyi yani bir *summum bonum'u* aramıştır. Oysa Shklar'a göre (Shklar, 1989a: 29), *summum bonum'a* değil, *summum malum'a,* yani nihai kötüye, en kötüye odaklanarak işe başlamak gerekmektedir. Shklar filozofların insanın kötülükleri üzerine kafa yormadıklarından, onun yerine erdemler ile ilgilendiklerinden yakınmaktadır. Kötülüklerin pek çoğu sıradandır, olağan dışı veya olağan üstü değildir. Kötülükler insan hayatının sıradan ve yaygın bir parçasıdır. Daha da önemlisi Shklar için kötülükler siyaseten de önemlidir. Kötülüklerin derecelendirilmesi, yani toplumun en kötüsünün, en kaçınılması gerekenin hangisi olduğuna karar vermesi, siyasal sisteme dair çok fazla şey söyler. Örneğin yedi günah hiyerarşisinde ilk sıraya yerleştirilen kibir, ilahi bir düzende Tanrıya karşı çıkmanın, onun karşısında büyüklenmenin en kötü davranış olduğunu söyler. İnsanların birbirine ve kendilerine karşı yaptıkları kötü davranışlardan önce gelir, ilahi bir paradigmayı teyit eder. Modern ve seküler dünyanın en kötüsü ise farklıdır (Shklar, 1984: 1-2, 4, 8). Shklar'a göre modern dünyanın liste başı günahı ise sıradan bir kötülük olan zulümdür.

Shklar'a göre (Shklar, 1984: 4), hem zalimliğin tarihsel olarak yaygınlığı hem liberalizmin ilk ana fikri olan korku ve zulümden korunma normatif ilkesi, hem de insanlığının çoğulculuğu dikkate alındığında liberal demokrasi insanlık için mükemmellik projesi yerine, hayatta kalma reçetesi olmalıdır. İnsanların çoğuna kötülükleri sıralayın denseydi, liberal olsun veya olmasın, onların sezgisel olarak zulmü seçeceğine ve ilk sıraya yerleştireceğine inanmaktadır (Shklar, 1984: 44).

Shklar'ın liberalizmine korku liberalizmi demesinin çok geçerli bir sebebi var. Ona göre liberalizmin merkezine yerleştirilmesi gereken "zalimlik"tir. Shklar tarihe baktığında en yaygın olgu olarak zulüm ve korkuyu görmektedir. Batı bir dönem işkence ve zulmü epey azalttı ve eninde sonunda tamamen ortadan kalkacağı umuldu. Ne var ki, 20. Yüzyılın deneyimi bu işin pek de kolay olmadığını gösterdi. Hatta modern savaş yöntemleri işkence ve zulme yeni

boyutlar getirdi. Shklar Shklar, 1989a: 27), kendisinin de deneyimlediği bu zulüm pratiğine bir cevap olarak korku liberalizmini ortaya sürmektedir. Shklar'a göre (Shklar, 1989a: 29), *"sistematik korku özgürlüğü imkânsız kılan bir koşuldur ve başka hiçbir şeyde olmadığı kadar çok kurumsallaşmış zulüm beklentisi yoluyla harekete geçirilir.*"

Düşünüre göre (Shklar, 1984: 1-9), sıradışı kötülükleri incelemeye göre, sıradan kötülükleri inceleyerek genelde daha fazla şey öğreniriz. Shklar, Montaigne'i izleyerek zalimlik, ikiyüzlülük, züppelik ve ihanet gibi sıradan insan kötülükleri arasında zalimliği ilk sıraya yerleştirir. Bunun sebebi zalimliğin, diğerlerinden farklı olarak, yarattığı korku sebebiyle özgürlüğü yok etmesidir. Bu yüzden liberaller için en hoşgörülmez kötülüklerin başında zalimlik gelir. Bireyler ve gruplar arasında kötülüklere atfedilen göreli önemler arasındaki devasa farklılıkları dikkate almayı önemseyeceksek zalimlik ilk sıraya yerleştirilmeye en uygunudur.(Shklar, 1984: 2, 4) Ona göre (Shklar, 1989a: 29), *summum malum'a* en uygun aday olarak "zulüm ve onun yarattığı" korkuyu görmektedir. Shklar buna korkunun kendisinden korkmayı da eklemektedir.

Shklar (Shklar, 1984: 8), *Ordinary Vice*s'te zalimliği, korku ve ıstıraba sebep olmak için daha zayıf bir insana fiziki acı verme isteği olarak tanımlamaktadır. Daha sonraki çalışmasında ise şöyle tanımlar: "*Burada zulümden kastedilen nedir? Daha güçlü olan tarafından, somut veya soyut kimi amaçlara ulaşmak için zayıf bir kişi veya gruba fiziki ve ikincil olarak da duygusal acının kasten çektirilmesidir*"(Shklar, 1989a: 29).

Düşünürün perspektifinden korku, zulmün veya zulüm olasılığının yarattığı bir duygudur. Daha güçlü olanın, zayıf olana belli bir amaçla çektirdiği fiziki veya duygusal acıya ise zulüm diyebiliriz. Shklar'ın ele aldığı korku, örneğin, sadizmde uygulanan türde bir zulüm ile ilişkili değildir, kamusal korkudur. Yani, kamu gücü tarafından asimetrik güç sayesinde uygulanan veya uygulanabilecek olan baskı, işkence, kötü muamele nedeniyle oluşan korkudur. Shklar'ın korku liberalizminin önlemek istediği korku "*herhangi bir rejimde, keyfi, beklenmedik, gereksiz ve yetkisiz güç uygulamaları, ve asker, polis ve para-militer organlar tarafından yapılan alışıldık ve yaygın işkence ve zulüm eylemleri"* olarak tanımlanabilir (Shklar, 1989a: 29).

Shklar (Shklar, 1989a: 29), korkunun bir *summum malum* olarak uygun bir odak olduğunu, tarihin tanıklığına başvurarak, korkunun evrensel ve kozmopolit bir olgu olduğuna işaret ederek savunmaktadır. Tarih ve olgular bize en evrensel ve kozmopolit olgu olarak korkuyu gösterdiğine göre, buradan hareketle ona göre, liberalizmin temel veya "normatif ilkesi" olarak, en büyük kötülük olan zulümden/korkudan kaçınmayı ileri sürdüğünü söyleyebiliriz (Kaufmann, 2020: 558). Shklar'a göre (Shklar, 1989a: 23), liberalizm başlangıçta zaten buna dayanıyordu, *"liberalizm, sert siyasi çatışmaları çözmek ve bireyleri bu türden*

kötü muamelelerden korumak için bir teori olarak ortaya çıktı" ancak zamanla anlamı genişledi ve muğlaklaştı. Ona göre şimdi, "günümüz dünyasında" yeniden başlangıçtaki ilkeyi hatırlamak gerekiyor (Shklar, 1989a: 23).

5. Güç Asimetrisi ve Sınırlı Devlet

Madem zulüm en büyük kötülük, liberal devletin meşru temel görevi de insanları zulüm ve ondan kaynaklı korkudan korumaktır. Kişilerin zulüm, çatışma ve kötü muameleden korunma ihtiyacının nedeni, ideal olarak rasyonel, hak talep eden vatandaşlar veya kendilerini mükemmelleştirme yeteneğine sahip bireyler olmaları değil, insan olarak temelde savunmasız olmalarıdır (Shklar, 1989a: 26). Shklar liberalizm için gereken şeyin *"zulüm ve korkunun ortaya çıkarabileceği kötülüğü siyasi pratiklerinin ve emirlerinin temel normu yapmak*" olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre (Shklar, 1989a: 30), devlet zulüm ve korku yaratmaktan kaçınma yükümlülüğü altındadır, lakin bunun bir istisnası vardır, o da daha büyük zulümlerin ortaya çıkmasını engellemektir. Bunun için herhangi bir devlet ceza tehdidini kullanmak zorundadır.

Bu istisna, devletin zor kullanma yetkisinin de temelini oluşturuyor gibi görünüyor. Devlet daha büyük zulümleri önlemek için ceza tehdidine başvurmak zorundadır. Devletin ceza tehdidi hukuken zorunlu hakkaniyet yönetimi tarafından kapsanarak ve değiştirilerek denetlenmek zorundadır (Shklar, 1989a: 30).

Shklar insanların çoğunlukla otoriter ve totaliter rejimlerde gücü kötüye kullanma ve zulmün olduğuna inanma eğilimde olduklarını söylüyor, halbuki ona göre, bütün devletlerde ve her düzeyde kamu görevlilerinden, engellenmedikçe veya uygun önleyici düzenekler konulmadıkça, hukuksuz davranış ve gücün kötüye kullanması beklenmelidir. Siyasi tarih elitlerin zayıfları, güçlülerin güçsüzleri mevcut güç asimetrisi sayesinde ezdiği, onlara zulmettiği örneklerle doludur (Shklar, 1989a: 28).

Devletler zor kullanma yetkisine sahip otoritelerdir. Tüm devletlerin temel işlevlerini yerine getirmek için güvendikleri şey zorlama kapasitesidir. Hakimiyet için başvurdukları asker, polis ve çeşitli ikna güçleri diğer aktörlerle kıyaslandığında arada o kadar büyük bir eşitsizlik vardır ki, bu fark devletten korkmak için fazlasıyla yeterli bir gerekçedir (Shklar, 1989a: 27). Shklar, ister formel ister informel olsun devletler ve onun aygıtlarının modern hayattaki en tehditkâr ve en muhtemel korku kaynağı olduğuna inanmaktadır. Elbette sosyal baskının sayısız kaynağı olduğunun farkındadır. Lakin onlar modern devlet aygıtlarının özgürlüğü imkânsız kılacak çaptaki sistematik ve karşı konulamaz zulüm eylemleriyle kıyaslanamaz. Bunlardan hiçbiri *"modern devletin aygıtlarının sahip olduğu nadir fiziki güç ve ikna kaynaklarının yarattığı ölümcül etkiye sahip değil."*(Shklar, 1989a: 21)

Shklar'a göre (Shklar, 1989a: 27), devlet ile diğerleri arasındaki muazzam eşitsizlik, dolayısıyla devletin sahip olduğu zulüm ve korku yaratma potansiyeli nedeniyle, özgürlüklerimizi kutlamak yerine, onları tiranlık ve zorbalık tehdidine karşı korumaya odaklanmamız ve sürekli alarm halinde olmamız gerekiyor. *"Liberalizm kendini; kendi inanç ve tercihlerine göre kendi hayatlarını yönetebilsinler diye -diğerlerini öyle yapmaktan alıkoymadıkları sürece- yetişkin kadın ve erkeklerin omuzlarından kayırma veya korkunun yükünü kaldırmak amacıyla gücün potansiyel kötüye kullanıcılarını sınırlama hedefleriyle ve politikalarıyla sınırlamalıdır*."(Shklar, 1989a: 31)

Shklar siyasetin merkezine zulmü ve onun bir sonucu olan korkuyu yerleştiriyor, en büyük ve potansiyel zulüm ve korku kaynağı olarak eşitsiz bir güce sahip devleti tanımlıyor ve buradan hareketle siyasi hayatın temel unsurlarını/aktörlerini güçlüler ve zayıflar olarak tanımlıyor. Ona göre (Shklar, 1989a: 27), siyasi hayatın unsurları ne dost-düşman, ne vatansever asker-vatandaş ne de hararetli taraflardır, zayıf ve güçlülerdir. İşte liberalizm de kurumsal şiddetin, devlet şiddetinin yarattığı devasa asimetrinin üretebileceği gücün kötüye kullanılması ve savunmasızların, güçsüzlerin eziyet ve baskı görmesinden özgür olunmayı savunur (Shklar, 1989a: 27).

6. Pasif Adaletsizlik

Shklar'ın adalet ve adaletsizliğe dair görüşleri de oldukça ilginç ve sıra dışıdır. Adaletsizlikle ilgili tartışmalar yaygın olarak adalet tanımı üzerinden yapılır. Shklar ise adalet değil, adaletsizlik üzerine yoğunlaşır. Shklar için adaletsizlik en genel haliyle zulmün ortaya çıkardığı bir durumdur. Oysa Shklar'ın "normal adalet modeli" dediği cari adalet anlayışında, adaletin ihlali veya yokluğu adaletsizlik olarak görülür. Shklar bu anlayışa tabiri caizse meydan okumaktadır. Adaleti değil, adaletsizliği, kendi başına bir fenomen olarak ele almanın gerekli olduğunda ısrarcıdır. Shklar için (Shklar, 1990: 8-9), adalet üzerinden adaletsizliği ele almak, *"sosyal bir fenomen olarak adaletsizliğin tam, karmaşık ve dayanıklı niteliğini açıklamada yetersiz"* kalmaktadır. Bunun sebebi adalet teorilerinin *"adaletsizlikle talihsizlik arasında stabil ve katı bir ayrım yapması ve temelsiz bir inanca"* tutunmasıdır. Bu temelsiz inanç pasif adaletsizliği görmezden gelme eğilimidir (Shklar, 1990: 9).

Shklar'a göre adaleti yegâne referans aldığımızda adaletsizliğin sebepleri ile adaletin sunduğu düzeltme arasında bir dengesizlik oluşmaktadır. Çünkü adalet bir bakıma adaletsizliğe bir reaksiyon olsa da bunun ötesinde şeyleri temsil eder. Adalet; sosyal barış, dayanışma ve kollektif iktidar adına davranışları kontrol etme aracını temsil etmektedir. Adalet, kurbanın arzuladığı şekilde adaletsizliğin düzeltilmesinin ötesinde ortak iyi ilkesine göre hareket eder. Adalet caydırıcılık, intikam döngüsünü devre dışı bırakma, toplumdaki bazı

kötülükleri temizleme gibi kolektif iyiler peşindedir. Bu da çoğunlukla kurbanın adaletsizlik duygusunu tatmin etmeye yeterli gelmez (Yack, 1999: 1114-1115).

Shklar normal adalet modelinin, asi adaletsizlik duygumuzu tanımlamak yerine evcilleştirdiğini düşünür. Bu evcilleştirme mahkemeler gibi kurumlarda işe yarayabilir, ancak adaletsizlik duygusundan ilham alan tüm şikayetleri kapsamak ve açıklamak için fazlasıyla dardır (Yack, 1991: 1337). İnsanın bilişsel ve ahlaki sınırlıklara sahip olduğunu, dar ve kısa görüşlü bir varlık olduğunu, ahlaki akıl yürütmemizin sınırlı ve güvenilmez olduğunu dikkate almak gerekir. Bu yüzden adalet üzerinden kalkarak adaletsizlik duygumuzu terbiye etmek mevcut normal adalet normlarını onaylamak anlamına gelir (Yack, 1999: 1115).

Shklar adalet ve adaletsizliğin simetrik olmadığını ve ikisinin birbirinin tam karşıtı olmadığını belirtir (Shklar, 1990: 101). Shklar adaletsizliğin normal adaletin içinde varlığını sürdürdüğünü ve büyüdüğünü düşünüyordu. Onun tarihi ve gözleme dayalı değerlendirmesine göre adaletsizliklerin çoğu normal zamanda, yerleşik ve işleyen bir hukuk sistemi içinde meydana gelmekteydi. Ve en önemlisi de adaleti sağlamakla görevli memurların sıklıkla en ağır adaletsizlikleri işlediklerini fark etmekti (Goodhart, 2018: 28).

Aktif adaletsizlik, adaletin kurallarının gereğini yerine getirmedeki başarısızlık veya bundan uzaklaşma ile ortaya çıkar. Buna karşın pasif adaletsizlik, yapacak güç ve imkân olduğu halde adaletsizliği önleme veya giderme konusundaki başarısızlık içeren durumlara gönderme yapar (Yack, 1991: 1336).

Shklar'a göre adaletsizliği doğru şekilde anlayabilmek için kurbanlara bakmalı, onların bakış açısını anlamaya çalışmalı ve onların sesine kulak vermeliyiz (Yack, 1991: 1334-1335). Kurbanlara yaklaşırken ne onların idealize edilmesi doğrudur, ne de onların suçlanması (Shklar, 1984: 17-18). Shklar'da zulmün kurbanları, yani güçsüzler kalıcı ve münhasır belirli bir grup, örneğin kadınlar, işçiler, yerliler vb. değildir. Zulüm, potansiyel olarak tüm insanların başına gelebilecek bir şeydir, belli insanların bir niteliği değildir (Shklar, 1984: 17). Kurbanların kim olduğu belirsizdir ve bu sayede korku liberalizmi de dinamik bir nitelik kazanır.

Shklar korku liberalizmini anlatırken insanın zihninde minimal bir devlet canlanıyor. Zira kendisi zulmün en başlıca potansiyel aktörü gördüğü devleti sınırlamaktan yana olduğunu açıkça belirtir. Ancak konu pasif adaletsizlik meselesini tartışmaya geldiğinde mesele biraz daha karmaşıklaşıyor. Hayek'in piyasa savunusuna karşı getirdiği eleştiri ve cevaplar bu bakımdan oldukça ilginçtir. Shklar, Hayek'in piyasayı, ne adil ne de adaletsiz olarak tanımlamasını, piyasanın sadece kazananları ve kaybedenlerin bildiğini, ne amacının, ne iradesinin ne de kişiliğinin olduğunu, doğanın gayri şahsi bir gücü olması sebebiyle onu hiçbir şeyden sorumlu tutamayacağımız şeklinde özetlediği

iddiasını ele alarak eleştirir (Shklar, 1990: 80). Piyasanın, görünmez elinin, adalet veya adaletsizlikle ilgisinin olmaması demek, yaşananların adaletsizlik değil, şahsi talihsizlikler olduğunu söylemek, adaletsizlikle talihsizlik arasındaki farkın çok açık ve kesin olduğunu ileri sürmek demektir (Shklar, 1990: 81).

Shklar bu argümanın çok zayıf olduğunu düşünür. Çünkü ona göre mesele adaletsizliğin kaynağı veya sebebi değil, -örneğin gayri şahsi olması- acıyı giderebilecek durumda olup olmadığımızdır. Acıyı giderebilecek durumda olduğumuz halde hiçbir şey yapmıyorsak o zaman bu pasif adaletsizlik anlamına gelir. Asıl mesele acının maliyetlerini azaltıp azaltamayacağımızı, onu önleyip önleyemeyeceğimizi düşünmek ve ortada yersiz bir pasiflik olup olmadığı konusunda karara varmaktır (Shklar, 1990: 81). *"Adaletsizlik duygusu da konuyla ilgisiz değildir. Kurbanların sesi ilk duyulan olmalıdır. Bu sadece resmi olarak tanınan sosyal beklentilerin reddedilip reddedilmediğini anlamak için değil, ayrıca duruma dair kurbanların yorumlarına dikkat etmek için de gereklidir. ... Kurbanın acısı talihsizlik veya kazadan kaynaklıysa, ancak kamu birimleri tarafından çare bulunabilecek iken yardım etmek için hiçbir şey yapılmıyorsa o zaman ortada bir adaletsizlik vardır*" (Shklar, 1990: 81-82).

Tekrar etmek gerekirse, Shklar adaletsizlik ile talihsizliği belirlemede olayın sebebi veya kaynağı ile ilgilenmiyor, onun yerine bu kötü durumun önlenip önlenemeyeceği, telafi edilip edilemeyeceği ile ilgileniyor. Shklar'ın minimal bir devlet ile sosyal bir devlet arasında salınıyormuş gibi durmasına yol açan bu husustur. Benhabib bu ilkenin yeniden dağıtımcı bir ilke olmaya uygun olmadığını belirtmekle birlikte, Shklar'ın korku liberalizminin tanımladığının çok ötesinde müdahaleci bir devlete kapı açtığını belirtmektedir (Benhabib, 1994: 486). Gerçekten de Shklar'ın bazı görüşleri bu etkiyi uyandırmaya uygundur. Shklar, *The Faces of Injustice*'da şöyle diyor: *"Bilinen her tarihi toplumda, zenginler fakirlerin talihsiz rızasıyla -çünkü fakirler barış uğruna kaderlerini kabul ederler- onlara hükmeder. Radikal olarak eşitsiz bir toplumda kurallar, yoksullar ve onları sömürenler arasında yasadışı davranışları cesaretlendirmekten başka işe yaramaz"* (Shklar, 1990: 87). Shklar adaletsizliği anlatırken sıklıkla ekonomik tahakküm ve sömürüye odaklanır. Normal adalet modelinin zengin ve güçlülere yaradığını düşünür (Goodhart, 2018: 29).

Adaletsizliği normal model adaletin yokluğu olarak tanımladığımızda, adaletsizlik kurbanlarının şikayetlerinin duyurabilmesi için, çoğunlukla kurbanların alternatif bir adalet modeli önermesi gerekiyor, oysa kurbanların genellikle böyle bir imkânı olmuyor (Yack, 1999: 1115-1116). Bu meselede daha uygun yol adaletsizliğin açıkça tanınmamış kaynakları konusunda kurbanların şikayetlerini ciddiye alarak adaletsizlik duygusunun tatminini sağlamaya çalışmaktır. Buna göre, "*adalet hakkında kendi kendimizi yanıltmayı durdurmak ve bu konudaki gerçekleri kabul etmek çok daha iyidir. Adaletsizliği düzeltmekten çok daha geniş problemlerle ilgilenileceği için, tahayyül edilebilir her adalet*

modeli, adaletsizliğin yeni biçimlerini yaratacak veya adaletsizliği gizleyecektir" (Yack, 1999: 1116).

Adaletsizlik, diğerlerinin beklentilerimizi ihlali ile oluşan şikayetlerden kaynaklanan zararlar bütününü içerir. Onu doğru anlayabilmek için, adaletsizliğe, insanların beklentilerini biçimlendiren ve zararları tanımlayan kendine has belli tarzlarını, çok sayıda karşıt ve sübjektif yargıları dahil etmek gereklidir (Yack, 1999: 1116-1117).

Shklar hukuku uygulamakla görevli kamu görevlilerinin yasalara katı bir şekilde uyarak, yani dar bir legalizme kapılarak pasif adaletsizliğe yol açabileceğini düşünmektedir. Ayrıca vatandaşlar da pasif adaletsizliğe yol açabilirler, pasif adaletsizlikten vatandaşlar da sorumludur. Bizler *"suçları rapor etmediğimizde, hile ve küçük hırsızlıkları gördüğümüzde kafamızı çevirdiğimizde, siyasi yozlaşmaya hoşgörü gösterdiğimizde ve hakkaniyetsiz, saçma ve zalim bulduğumuz yasaları sessizce kabullendiğimizde"* pasif adaletsizliğe katılmış oluruz (Shklar, 1990: 6). Vatandaşların pasif adaletsizliğe karşı sürekli uyanık ve tetikte olması gerektiğini salık verir. Shklar, liberal bir sistemde vatandaşlara önemli sorumluk yüklemesine rağmen, savunduğu şey katılımcı bir demokrasi değildir. Katılımcı demokrasiyi ütopik ve uygulanamaz olduğu için eleştirmektedir.

Shklar pasif adaletsizliğe ve legalizmin sınırlılıklarına karşı çare olarak tetikte vatandaşlar ile vicdanlı kamu görevlilerini görmektedir. Shklar'a göre tetikte olan sorumlu vatandaşların adaletsizliği gördüğünde başını çevirmek yerine, kurbanın sesine kulak vermesi ve onların sesi olması gerekir. Vicdanlı kamu görevlilerinin ise kanunlara katı bir şekilde harfi harfine uymanın tehlikesini kavramaları, legalizmin ve normal adalet modelinin sınırlılıklarını aşılabilmeleri ve adaletsizliğe yol açmamaları gerekir. Böylece pasif adaletsizliğe çare olabilecek bir hukukun hakimiyeti kavrayışına ulaşılmış olur (Scheuerman, 2019: 61).

7. Eleştiriler

Shklar siyasi yelpazenin neredeyse her kesiminden, Marksistlerden olduğu kadar liberalizmin geleneksel temsilcilerinden de, eleştiri almıştır. Eleştirilerin en başına devleti, hem en büyük potansiyel zulüm kaynağı olarak görüp, hem de devletten, bireyleri zulümden ve korkudan korumasını beklemenin güçlüğü yerleştirilebilir. Ancak bu Shklar'a haksızlık etmek olur, zira genel olarak liberalizmin devlet ile ilişkisi böyledir. Bu yüzden liberaller arasında devleti "zorunlu kötülük" olarak tanımlamak yaygındır. Anarko-kapitalistlerin klasik liberalizme karşı en temel eleştiri bu husus olagelmiştir. Shklar da diğer liberaller gibi bu çıkmazın "hukukun hakimiyeti" ile aşılacağına inanmaktadır (Shklar, 1989a: 33; 1987). Shklar ayrıca vatandaşların zulüm, bilhassa devletten gelen

zulüm konusunda uyanık olmalarına ve sorumluluk almalarına da bel bağlamaktadır (Shklar, 1990: 6). Böylece hem hukuk hem demokrasi ayağını devlet zulmüne karşı birlikte harekete geçirmeyi ummaktadır diyebiliriz.

Shklar'a yönelik eleştirilerden bir diğeri, devlet kaynaklı zulme aşırı odaklanmaktan dolayı bireysel zulmü veya özel alandaki zulmü ihmal etmiş olmasıdır. Devlet zulmü dışında aile içi şiddet, tecavüz, okullardaki cezalar veya işyerlerindeki suiistimaller gibi devlet dışı pek çok zulüm türü vardır (McCabe, 2010: 127-128). Shklar zalimliğin devlet dışında yaygın bir insani eğilim olduğunu ve pek çok yolla ifade edildiğinin farkındadır, ancak muazzam güç asimetrisi nedeniyle devleti, en büyük kaynak olarak görmektedir (Shklar, 1989a: 27). Ayrıca bu zulümleri engelleme konusunda iyi sınırlandırılmış bir devletin daha iyi sonuç alacağı ileri sürülebilir. Devlet dışındaki zalimliklere odaklanma ve üzerine düşünüp politikalar üretme konusunda, liberalizmin genel olarak eksik kaldığı eleştirisinin yerinde olduğunu kabul etmek gerekir. Örneğin, aile içi şiddet konusunda özel alan-kamusal alan ayrımı, liberalizmin ilk çıkış motivasyonu, kadınları dışarda bırakan bir tarihsel özgürlük talebi gibi sebeplerle aile içi şiddetin önlenmesi konusunda en azından başlarda yetersiz kaldığı söylenebilir. Bu konuda feministlere çok şey borçlu olduğumuzu kabul etmek gerekir.

Başka bir eleştiri; insanları sadece zalimlikten korumak için düzenlenen veya meşrulaştırılan devlet fikrinin, devleti özgür veya despotik olması fark etmeksizin merkeze yerleştirmesi sebebiyle devletin niteliğini anlamsızlaştırdığı yönündedir (Diamond, 2008: 74 vd.). Yani zalimliği ve korkuyu öncelersek, devletin, özgür bir devlet olması şart olmayabilir, bir devletin var olması bile evladır. Bir iç savaş durumuna göre despotik bir devletin daha az zalimliğe yol açacağını iddia ederek her türlü devleti meşrulaştırmak imkanı doğar. Hobbes'un yaklaşımı benimsenirse devletsizlik her zaman en kötüsüdür. Shklar çoğulcu topluma yer açmadığı ve devlet iktidarına sınırsız yetki verdiği için Hobbes'u liberal geleneğin dışına atıyor, ancak eğer "devletsizlik mi, despotik bir devlet mi" gibi zor bir tercihle karşı karşıya kalındığında eğer, zulüm ve korkudan kaçınmak temel referans olacaksa, daha az zulüm ve korkuyu tercih etmek gerekmez mi? Shklar'ın, makalesinde zulmün potansiyel kaynağı olarak *"hükümetler, formel veya enformel"* şeklinde bir ifade kullanmaktadır (Shklar, 1989a: 21). Shklar'ın iç savaş durumunda, yani devlet olmak için savaşan tarafları da, "enformel devlet" olarak zulmün kaynağı olarak gördüğü kabul edilebilir.

Yale Tamir, Shklar'a daha farklı bir perspektiften eleştiri yöneltmektedir. Tamir, korkuyu dar bir perspektiften ele aldığı ve tek bir en kötü tanımlaması yaptığı gerekçesiyle Shklar'ı eleştirmektedir. Oysa liberallerin çoğulcu dünyasında en kötünün kabul edilen bağlam ve çerçeveye göre değişebileceği kabul edilir (Tamir, 1997). *"Korkunun birçok yüzü vardır: Bazılarının acı çekme,*

fiziksel acı yaşama ve eziyet görme ile ilgisi vardır; diğerleri daha çok marjinalleştirilme, susturulma ve görmezden gelinme gibi sosyal korkularla ilgilidir. Bu korkuların her biri farklı politik yönlere gider. Bireyler sadece bedensel zulüm ve işkenceden korkmazlar, sosyal baskıdan, marjinalleşmeden ve en kötüsü görmezden gelinmeden korkarlar" (Tamir, 1997: 302).

Benzer şekilde John Kekes de tek bir en kötü kabulüne itiraz etmektedir. "*Tıpkı bir summum bonum olmadığı gibi bir summum malum da yoktur. Şüphe yok ki zalimlik çok kötü bir şeydir, ama en kötü şey değildir. ... Farklı koşullarda farklı şeyler en kötü olacaktır. Her durumda bir en kötü şey vardır, ama her zaman en kötü olan bir şey yoktur"* (Kekes, 1996: 843).

Kekes her zaman en kötü şeyin zulüm olduğunu reddeder, ancak eğer bu iddiayı doğru kabul edecek olursak, bu görüşü kabul eden birinin liberal değil, muhafazakâr olması gerektiğini ileri sürer (Kekes, 1996: 834). Buna göre, zalimliği en büyük kötülük olarak koyduğumuzda, siyasi ahlakın kabul edilebilir ilk ilkesi devletin bütün vatandaşlarını zalimlikten koruması olacaktır. Kekes bu siyasi ahlaki ilkeyi izleyen kişinin liberal değil, muhafazakâr olacağını ileri sürmektedir (Kekes, 1996: 843).

En büyük kötülük olan zulme karşı vatandaşlarını koruması için tek yol zalim insanların otonomisini kısıtlamaktır. Bunun için de bireylerin tercih ve eylem çoğulculuğunu, haklarını daraltmak, özgürlüklerini eksiltmek; zalimlerle iyilere eşit ilgi ve saygı göstermemek; zalim insanların zararlı aktivitelerini takip etmeleri için gerekli malları sağlamamak gerekecektir. Zulmü engellemek istiyorlarsa, bu durumda liberaller otonomiye, çoğulculuğa, haklara, özgürlük, eşitlik ve dağıtıcı adalete müdahale etmeyi çok ciddiye olmak zorundadır. Bu eğilim devleti liberal değil, muhafazakâr yapacaktır. Yok eğer liberaller savundukları gibi müdahaleyi minimumda tutacak olurlarsa, iddia ettikleri gibi zulmün yasaklanması gereken en büyük kötülük olarak temel liberal politik norm olarak meşrulaştırılması yapılamaz (Kekes, 1996: 843-844).

Korkudan koruma görevinin sınırlı bir devlet yerine paternalist bir devlete götürebileceği eleştirisine David McCabe de katılmaktadır. Buna göre zulmü öncelediğimizde ve özel zulmü de dikkate aldığımızda, örneğin zalimlik karşıtı sivil veya ahlaki bir eğitime nasıl karşı çıkılabilir? Bu sorunun cevabı büyük olasılıkla bizi paternalizme götürebilecektir. Oysa liberalizmin özelliği anti-paternalist olmasıdır (McCabe, 2010: 129).

Seyla Benhabib'in eleştirileri iki ana hat üzerinde ilerler. İlk olarak Shklar'ın liberalizm anlayışını "distopik liberalizm" olarak niteler. Benhabib'e göre, Shklar'ın bu tarzının sebebi kişisel tecrübesinde yatmaktadır. Liberalizminin bu özelliğini küçük yaşta Hitler tarafından ailevi dünyasının yıkılması ve çocukluğunun sona erdirilmesinin sonucu olarak ortaya çıkan duygu kaybına (*the lack of pathos*) bağlar (Benhabib, 1994: 480).

Benhabib'in ikinci eleştirisi Shklar'ın önerdiği klasik sınırlı liberal devlet ile diğer görüşlerinin uyuşmadığı yönündedir. Benhabib, Shklar'ın minimal liberalizm anlayışının onun ahlak, hukukun üstünlüğü, iyi yönetim, sosyo-ekonomik adalet gibi konulardaki karmaşık düşüncelerini yakalamada başarısız kaldığını düşünmektedir (Benhabib, 1994: 482). Benhabib'e göre, Shklar'ın görüşlerinde ortaya çıkan devlet negatif özgürlükçü liberalizmin gerektirdiğinden çok daha aktivist bir devlettir. Shklar, memur ve bürokrasi kültürünü acımasızca eleştirmekte, kamu hizmetlerinde neredeyse aristokratik bir ahlak anlayışını ve tetikte bir vatandaşlık anlayışını savunmaktadır. Benhabib'e göre, bütün bunlar liberalizmden daha çok sivil-cumhuriyetçiliğe ve sosyal demokrat bir anlayışa tekabül etmektedir (Benhabib, 1994: 482). Benhabib, Shklar'ın korku liberalizminde *"güçlü bir sosyal demokratik tat"* olduğunu ileri sürmektedir (Benhabib, 1994: 482).

Benhabib şöyle diyor: *"Tetikte bir vatandaşlık, derin bir adalet duygusuna sahip bir memurluk ve ahlaki otonomi kapasitesi Shklar'ın liberalizm vizyonunun köşe taşlarıdır. Siyasi hayatın bu ilkeleri, liberalizm ve demokrasinin tek eşli evliliğinde onu demokratik partnere doğru yaklaştırırken, aktivist iktidar görüşü onu siyasi ve ekonomik reformcuların ve sosyal demokrat solun tarafına yerleştirir"* (Benhabib, 1994: 484).

Sonuç

Shklar'ın korku liberalizmini özetleyecek olursak üç temel iddia içerdiğini söyleyebiliriz. İlki, insanın sıradan ahlaksızlıkları arasında zalimliğin en başa yerleştirilmesi gerektiği, zalimliğin kendisi, korkusu ve korkudan korkmanın insan için en kötüsü olduğunun kabul edilmesidir. İnsan için bir *summum bonum* aramak yerine, *bir summum malum* ile işe başlamak gerekir. Zulüm ve korku *summum malum'*dur. İkincisi, devletin alternatifleri arasında en büyük ve potansiyel zalimlik tehdidini oluşturduğu iddiasıdır. Zulüm ve korku güçlülerin zayıflara karşı uygulayabildiği bir kötülük türüdür. Devlette yoğunlaşan güç ile vatandaşların gücü arasındaki devasa asimetri devleti en büyük kötülüğün en büyük uygulayıcısı potansiyeline taşır. Son olarak, korku liberalizmi en büyük kötülük olan zalimlik ve korkudan insanları korumak için devlet kurumlarını düzenlemeyi ve devlet gücünü kesin şekilde sınırlamayı gerektirir.

Shklar oldukça sıradışı ve cesur bir liberalizm anlayışına imza atmıştır. Korku liberalizmi konusunda oldukça iddialı ve sebatkâr olmasına rağmen şüphe ve eleştiri kapılarını asla tamamen kapatmaz. Bu tavır onun siyaset teorisi anlayışı ile de uyumludur. Shklar, örneğin, oldukça cesur ve açık bir şekilde *"zulmü ilk sıraya"* yerleştirdiğini söylemekle siyasi liberalizm için yeterli bir temel sağlamış olmayacağını kabul etmektedir (Shklar, 1989a: 29). Ancak, hemen arkasından ekler: "*Bu basitçe, bilhassa günümüzde liberalizmin üzerine*

inşa edilebileceği bol gözleme dayanan bir ahlaki sezgi yasası, bir ilk ilkedir" (Shklar, 1989: 29-30).

Benhabib Shklar'ın liberalizme önemli bir katkı yaptığını düşünmektedir. Benhabib'e göre, *"Judith Shklar'ın katkısı; kişiliğin ahlaki psikolojisini zenginleştirerek, liberal bir iktidar görüşünün zorunlu olarak varsaydığı ahlaki kişi kavramını genişletmek ve onun modern devletin tarihi ve kurumlarına ilişkin görüşleri ile liberalizm etrafında süren çağdaş tartışmalara, son yıllarda hayli eksik olan 'sosyolojik tahayyül'den bir doz katmış olmasıdır*" (Benhabib, 1994: 486-487).

Bernard Yack ise Shklar'ın adaletsizliği ayrı bir fenomen olarak ele almak suretiyle yerleşik liberal çoğulculuktan farklı bir persektife doğru kapı açtığını düşünmektedir. Sahklar iyi ve kötü yerine adil ve adaletsiz olanı koyar, ve adaletsiz olan ise kurbanların sesine kulak vererek ortaya çıkacaktır. Yack'a göre zulmü ve adaletsizliği önceleyerek Shklar, klasik liberal çoğulculuktan "daha" çoğul bir vizyon geliştirmiştir (Yack, 1999: 1105, 1117).

Ginuia Gatta, Shklar'ın eserlerinde iki kutbun biraraya geldiği ve çatıştığı bir atmosfer teşhis etmektedir. Ona göre bir yanda Shklar'ın kendi anılarında da yer alan işkence, zulüm ve kötü muamele onu kötümserliğe sürüklerken, diğer yandan Aydınlanmanın reformist projesinin toplumu daha iyi yapmaya yönelik güveni onu optimizme yöneltir. Bunun yarattığı müphemliği görmek ve Shklar'ın orijinalliğinin burada yattığını anlamak gerektiğini ifade etmektedir (Gatta, 2018: 91).

Gatta, günümüzde yükselen popülizmine karşı, liberal alternatifi "başına buyruk bir liberal düşünür" olan Shklar'ın çalışmalarında aramayı önermektedir (Gatta, 2020). Gatta şöyle diyor: *"Sanırım Shklar, liberalizmi, dünya çapında popülizm seçmenlerinin taleplerine fazlaca duyarlı kılacak bir yola doğru çekti. Liberalizmin, mevcut siyasi durumda eşitlik ve adalet için özgürleştirici bir güç olarak aşırı iyimser okumalarına karşı içerden bir eleştirmen olarak Shklar, liberalizme eşlik eden eşitsizlik işaretlerine ve eşitsizliğin ürettiği züppelik, aşağılama, zulüm ve korku gibi tutkulara karşı, duyarlılıkla birleşmiş bir çeşitliğe bağlılığını sunar. Shklar, kitleleri yermeye şiddetle karşı çıktı, yerine kitleleri oluşturan sıradan bireylerle ilgilendi, onları irrasyonel ve dar görüşlü olarak yaftalamakta acele etmek yerine, kendilerini kurban olarak tanımlayanların adaletsizlik talep ve iddialarını anlamayı tercih etti"* (Gatta, 2020: 14).

Siyaset teorisine, akademi ve liberalizm literatürüne, günümüz aktüel siyasi gündem ve mücadelesine katkısı olup olmadığı, varsa bunun ne türden katkılar olduğunun ortaya çıkması ve görülebilmesi için, Juddth Nisse Shklar hakkında daha fazla çalışmanın yapılması gerekir. Ayrıca sadece doğrudan katkıları değil, çalışmalarının eleştirisi yoluyla ortaya çıkacak eleştirel katkıların

da çok önemli olduğu hatırda tutulmalıdır. Türkiye'de Shklar'ı tamamen görmezden gelme veya neredeyse hiç tanımama eşiğinin mutlaka aşılması gereklidir.

Kaynakça

Ashenden, Samantha ve Andreas Hess (2016), "Totalitarianism and justice: Hannah Arendt's and Judith N. Shklar's Political Reflections in Historical and Theoretical Perspective*", Economy and Society,* 45 (3-4): 505-529.

Ashenden, Samantha ve Andreas Hess (2019), *Between Utopia and Realism: The Political Thought of Judith N. Shklar* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press)

Ashenden, Samantha ve Andreas Hess (2016), "Totalitarism and Justice: Hannah Arendt's and Judith N. Shklar's Political Reflections in Historical and Theoretical Perspective", *Economy and Society*, 45(3-4): 505-526.

Bajohr, Hannes (2019), "The Sources of Liberal Normativity", Ashenden Samantha ve Andreas Hess (Der.), *Between Utopia and Realism: The Political Thought of Judith N. Shklar* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press): 158-178.

Benhabib, Seyla (1994), "Judith Shklar's Dystopic Liberalism", *Social Research*, 61(2): 477-488

Diamond, Jared (2008), "Vengeance is Our", *New Yorker*. 21 April.

Fives, Allyn (2020), "The Unnotices Monism of Judith Shklar's Liberalism of Fear", *Philosophy and Social Criticism*, 46(1): 45-63.

Forrester, Katrina (2011), "Hope and Memory in the Thought of Judith Shklar" *Modern Intellectual History*. 8(3): 591–620.

Gatta, Giunia (2018), *Rethinking Liberalism for the 21st Century* (New York: Routledge Press)

Gatta, Giunia (2020), "Liberalism for Dark Times: Judith Shklar Versus Populist Constituencies", *Global Intellectual History,* 1-19. https://doi.org/10.1080/23801883.2020.1826083.

Goodhart, Michael (2018), *Injustice: Political Theory for the Real Word* (Basingstoke: Oxford University Press).

Hess, Andreas (2014), *The Political Theory of Judith N. Shklar, Exile from Exile* (New York: Palgrave MacMillan Press).

Hess, Andreas (2014), *The Political Theory of Judith N. Shklar*. (Basingstoke: Palgrave Macmillan Press).

Hoffmann, Stanley (1989), "Judith Shklar and Fearless Liberalism", *Political Science and Politics*, 22(4): 832-838.

Kaufmann, Katharina (2020), "Conflict in Political Liberalism: Judith Shklar's Liberalism of Fear", *Res Publica*, (26): 577-595.

Kekes, John (1996), "Cruelty and Liberalism", *Etics*, (106): 834-844.

McCabe, David (2010), *Modus Vivendi Liberalism: Theory and Practice* (Cambridge: Cambridge University Press)

Scheuerman, William E. (2019), "Law and The Liberalism of Fear", Ashenden Samantha ve Andreas Hess (Der.), *Between Utopia and Realism: The Political Thought of Judith N. Shklar* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press):47-66.

Shklar, Judith N. (1964), *Legalism* (Cambridge: Harvard University Press).

Shklar, Judith N. (1967), "Facing Up to Intellectual Pluralism," David Spitz (Der.) *Political Theory & Social Change* (New York: Atherton Press): 275–295.

Shklar, Judith N. (1984), *Ordinary Vices* (USA: Harvard University Press).

Shklar, Judith N. (1987), "Political Theory and The Rule of Law", Hutchinson, Allan ve Patrick Monahan (Der.), *The Rue of Law: Ideal or Ideology* (Toronto: Carswell): 1-16.

Shklar, Judith N. (1989a), "The Liberalism of Fear", Nancy L. Rosenblum (Der.), *Liberalism and The Moral Life* (Cambridge: Harvard University Press): 21-38.

Shklar, Judith N. (1989b), "A Life of Learning", *Charles Homer Haskings Lecture for 1989"*, *American Council of Learned Societies*. Paper No. 9.

Shklar, Judith N. (1990), *The Faces of Injustice* (London: Yale University Press).

Shklar, Judith N. (2020 [1957]), *After Utopia: The Decline of Political Faith* (Princeton: Princeton University Press).

Sleat, Matt (2013), *Liberal Realism: A Realist Theory of Liberal Politics* (Manchester: Manchester University Press).

Stullerova, Kamila (2014), "The Knowledge of Suffering: On Judith Shklar's 'Putting Cruelty First.'" *Contemporary Political Theory,* 13(1): 23–45.

Tamir, Yael (1997), "The Land of Fearful and the Free", *Constellations*, 3(3): 296-314.

Yack, Bernard (1991), "Injustice ant The Victim's Voice", *Michigan Law Review*, 89(6): 1334-1349.

Yack, Bernard (1999), "Putting Injustice First: An Alternative Approach to Liberal Pluralism", *Social Resarch*, 66(4): 1103-1120.

Stullerova, Kamila (2020), "Thoughts on War: The Other Pillar of Judith Sahklar's Global Political Theory", *Global Intellectual History,* 1-19. https://doi.org/10.1080/23801883.2020.1826087.